

نقش جنبش های اسلامی در تقویت هویت اسلامی در عرصه ی جهانی شدن

با تاکید بر جنبش های اسلامی فلسطین

دکتر زاهد غفاری هشجین ۱

هاجر صادقیان ۲

چکیده

هدف اصلی این مقاله شناخت نقش جنبش های اسلامی در تقویت هویت اسلامی در عرصه جهانی شدن با تاکید بر جنبش های اسلامی فلسطین است. امروزه جهانی شدن تأثیرات عمیقی بر فرهنگ و هویت جوامع در ابعاد مختلف ملی و مذهبی دارد. در این فرآیند حفظ هویت اسلامی از تهاجم بیگانه و تقویت آن از اهمیت ویژه ای برخوردار است. از جمله عوامل تاثیر گذار در این باره، جنبش های اسلامی معاصر در جهان اسلام به ویژه جنبش های اسلامی فلسطین است. در طول قرن اخیر موضوع فلسطین و دفاع از کیان و هویت اسلامی آن از مهمترین مباحث سیاسی جهان اسلام بوده است. تمسک به سبیل های هویتی آن از جمله مسجدالاقصی نیز جایگاه مهمی در مبارزات مردم فلسطین و جنبش های اسلامی آن نظیر جنبش حماس و جهاد اسلامی داشته است. بر این اساس در این مقاله سعی شده است با استفاده از روش مطالعات اسنادی به این سوالات سه گانه پاسخ داده شود. نتیجه مطالعات نشان می دهد که در نتیجه عدم کارایی ایدئولوژی های ناسیونالیستی و سوسیالیستی، فلسطینی ها بیشترین اقبال را به احیا و تقویت هویت اسلامی خود نشان داده اند و گروههای مقاومت نیز در مبارزه خود علیه دشمن اشغالگر موفقیت هایی را کسب کرده اند. از جمله آنها می توان به دستاوردهای انتفاضه اول، انتفاضه ی مسجدالاقصی و مقاومت گروههای حماس و جهاد اسلامی در جنگ ۲۲ روزه و همچنین حمایت دنیای اسلام از آنها اشاره کرد. این گونه مبارزات تنها در احیا و تقویت هویت اسلامی فلسطینی ها بلکه در تقویت هویت و همبستگی مسلمانان، رشد و گسترش جریان بیداری اسلامی در کشورهای عربی در عصر جهانی شدن موثر بوده است.

واژگان کلیدی: جهانی شدن، هویت اسلامی، جنبش های اسلامی، فلسطین، انتفاضه، حماس، جهاد اسلامی.

۱. استادیار علوم سیاسی دانشگاه شاهد

۲. کارشناس ارشد رشته جامعه شناسی انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد

جهانی شدن به عنوان یکی از جریان های مسلط فکری عصر ما و از پدیده های مهم فرهنگی جهان معاصر شناخته می شود. این پدیده با خود چالش های فراوانی را در عرصه های مختلف زندگی و تمدن بشری به همراه داشته است. از جمله عرصه های تأثیر پذیرفته از این جریان مقوله ی فرهنگ و هویت در جوامع مختلف است. جهان اسلام همانند دیگر مناطقی که در طول استعمار تحت سیطره و تسلط غربیان قرار گرفتند؛ چنین چالش هایی را تجربه نموده است که مهترین نمود آن بحران هویت در جوامع اسلامی است. رواج اندیشه هایی چون ناسیونالیسم، سوسیالیسم، پان عربیسم و... هر کدام به نوعی منجر به این شده است که مسلمانان با حاشیه قرار دادن هویت مشترک اسلامی خویش عملاً خود را با هویت های ملی- محلی تعریف نمایند و هر روز از آرمان تشکیل امت واحده ی اسلامی دور گردند.

با این وجود به رغم گذشت بیش از یک قرن از به حاشیه رانده شدن هویت اسلامی، مسلمانان این امر را برناتفتند و به دنبال احیای تفکر و هویت اسلامی خود برآمدند. شکل گیری جنبش های اسلامی منهای جریان های اسلامی افراطی چون طالبان و القاعده که خود به نوعی در راستای اهداف بیگانگان قرار می گیرند؛ در پی دست یابی به همین هدف بوده است. از جمله این جنبش های اسلامی می توان به اخوان المسلمین مصر، انقلاب اسلامی ایران، حزب الله لبنان و ... اشاره نمود. تجربه ی اشغال فلسطین از تلخ ترین آثار استعمار و بحران هویت ناشی از آن در جوامع اسلامی بوده است. البته مردمان این سرزمین هیچگاه این ظلم و تجاوز را نپذیرفته و پیوسته چه در قالب مبارزات مردمی و چریکی و چه در قالب جنبش ها و گروههای مقاومت اسلامی به دفاع از سرزمین خود پرداخته اند. تمسک به اسلام و آموزه ها و ایدئولوژی آن همواره عامل تقویت هویت در جوامع اسلامی بوده و تنها راه رهایی امت اسلامی از سیطره بیگانگان است.

فلسطین تحت تأثیر جریان هویت اسلامی و آموزه های انقلاب اسلامی بیش از نیم قرن به مبارزات خود علیه رژیم صهیونیستی ادامه داده است. هدف اصلی این نوشتار بررسی نقش جنبش های اسلامی در حفظ و تقویت هویت اسلامی بر اساس روش مطالعات اسنادی است و سعی شده است به این سوالات زیر پاسخ داده پاسخ داده شود:

- ۱- مفاهیم و مبانی نظری هویت، جهانی شدن و جنبش های اسلامی چیست؟
- ۲- نقش جنبش های اسلامی در تقویت هویت اسلامی در عصر جهانی شدن چیست؟
- ۳- جنبش های اسلامی فلسطین چه تاثیری بر احیاء و تقویت هویت اسلامی در عصر جهانی شدن داشته است؟

الف- تعریف مفاهیم و چارچوب نظری

۱- تعریف مفاهیم

۱-۱- هویت و هویت اسلامی

هویت (Identify)، یعنی احساس تمایز، تداوم، استقلال شخصی داشتن؛ یا اینکه فرد احساس کند همان است که دیگران نیستند (۹: Jacobsen, ۱۹۹۸). این مفهوم بر خودآگاهی در چارچوب عضویت یک فرد در گروه‌های اجتماعی مختلف دلالت می‌کند (۷۸۹: kupers, ۱۹۹۶). به تعبیر مانوئل کاستلز «فرایند ساخته شدن معناست» (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۲). از نظر رورتی واژگان نهایی مجموعه ای از کلمات و عباراتی هستند که افراد برای بیان امید، عقاید و آرزوهایشان استفاده می‌نمایند، وی با استفاده از این واژگان هویت را معنا می‌کند. به همین ترتیب واژگان نهایی یک مسلمان همان اسلام بوده و از این رو اسلام برای او هویت بخش است (۷۳: Rorty, ۱۹۸۹).

هویت اسلامی (Islamic identity)، ریشه در صدر اسلام، شخص پیامبر (ص)، آیین وی، قرآن کریم و نیز اهل بیت (ع) دارد. هویت اسلامی امری آمیخته و نهادینه شده در وجود مسلمان و به تعبیری مولفه اصلی مسلمانی است. میزان قوت و استحکام این مولفه به هماهنگی، انسجام و سازگاری اجزای تشکیل دهنده ی آن با هم و با عالم خارج بستگی مستقیم دارد (عارف، ۱۳۸۹: ۱۲۴). هویت اسلامی ترکیبی از تمامی یافته های مسلمان از اسلام و تجربیات تاریخی آن است. این هویت از سویی ریشه در گذشته های تلخ و شیرین و عظمت تمدن مسلمانان و یافته های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی آن و از سویی دیگر نگرشی بر موجودیت کنونی آنان و تلاش بر حفظ و تقویت آن در آینده دارد (شمسا، ۱۳۸۷: ۱۰۵-۱۰۲).
جهانی شدن

«جهانی شدن عبارت است از فرایند فشردگی زمان و فضا که به واسطه ی آن مردم دنیا کم و بیش و به صورتی نسبتاً آگاهانه در جامعه ی جهانی واحد ادغام می شوند» (گل محمدی، ۱۳۸۶: ۲۰). چنین وضعیتی در عرصه های مختلف اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و فکری قابل بررسی است (بهرز لک، ۱۳۸۵: ۳۷). چنانکه مارکس از پدیده ای بنام «نابودی مکان توسط زمان»، و دیوید هاروی در پایان دهه ۱۹۸۰ از «فشردگی زمانی - مکانی»، و گیدنز از اندیشه ای چون «پشت سرگذاری زمان - مکان»، در مورد جهانی شدن سخن می‌گویند (سلیمانی بشلی، ۱۳۸۹: ۱۱۵). علاوه بر این در اکثر تعریف هایی که از جهانی شدن به عمل می‌آید آن را نوعی فرایند همگونی و همسانی فزاینده به شمار می‌آورند (۲۳: Clark, ۱۹۹۷).

خصوصیات جهانی شدن را می توان این گونه بر شمرد: ۱- فن آوری اطلاعات و ارتباطات؛ ۲- فشردگی زمان و مکان؛ ۳- آگاهی های حاصل از انفجار اطلاعات؛ ۴- قلمرو زدایی از جهان؛ (بهروز لک و بابا اکبری، ۱۳۸۹: ۳). به طور کلی جهانی شدن فرایندی همه جانبه، غیر منسجم و در حال شدن است که وجوه مختلف زندگانی بشری را در تمدن ها، دولت ها و ملل مختلف به میزان متفاوتی تحت تأثیر قرار می دهد (تاجیک و درویش، ۱۳۸۳: ۱۴۸-۱۴۹).

۱-۲- جنبش های اسلامی

جنبش به معنی حرکت یا رفتار گروهی نسبتاً منظم و با دوام برای رسیدن به هدف اجتماعی - سیاسی معین و بر اساس نقشه ی معین انقلابی یا اصلاحی است (آقابخشی، ۱۳۷۴: ۲۱۳) که اگر با پسوند اسلامی به کار رود به معنای تلاش جمعی و نسبتاً منظم و منسجم برای پیشبرد اهداف اسلامی است (عارفی، ۱۳۷۹: ۱۷). جنبش اسلامی جنبشی است که توسط گروههای نسبتاً منسجمی برای برقراری حکومت اسلامی در کشورهای اسلامی پدید آمده، اسلام و عمل به آن تمام ابعاد آن را تحت تأثیر قرار می دهد. این گونه جنبش ها با توجه به آموزه ها و آرمان های اسلامی، حاضر به پذیرش سلطه فرهنگی و فیزیکی بیگانه و چشم پوشی از یک وجب از سرزمین اسلامی نبوده و حفاظت از آن را بر خود واجب می داند.

۲- چارچوب نظری جنبش های اسلامی

۱-۲- بحران هویت زمینه ی خیزش های اسلامی

مبانی نظری این مقاله در باره ظهور جنبش های اسلامی بر اساس نظریه هرایر دکمجیان استوار است. وی رستاخیز اسلامی را یک حرکت ادواری می داند که در طول تاریخ جوامع اسلامی به ویژه در دورانی که یک بحران فراگیر جامعه را در بر می گرفته روی داده است (دکمجیان، ۱۳۸۳: ۱۱). به نظر او جنبش های اسلامی پدیده های جدیدی محسوب نمی شوند، بلکه جلوه های معاصر جریانی تاریخی هستند که در طول دوران پس از ظهور اسلام در بخش های گوناگون جهان اسلام نمود پیدا کرده است. وی با استفاده از دو مفهوم سقوط و رستاخیز چنین عنوان می کند که جنبشهای رستاخیزی در تاریخ اسلام در واقع عکس العمل ها و پاسخ های مسلمانان به دورانهای سقوط و انحطاط بوده است. یعنی در طول تاریخ جوامع مسلمان، در برابر هر سقوط و انحطاط، یک جنبش فکری یا سیاسی رستاخیزی به وقوع پیوسته است که هدف آن احیای مجدد دین اسلام بوده است (گنجی ارجنکی، ۱۳۸۸: ۲۰).

در نظر دکمجیان اعتقاد مسلمانان (بویژه اهل سنت) به حدیث نبوی مجدد قرن در باره وجود و برانگیخته شدن فردی برای احیای دین اسلام برای هر قرنی، انگیزه ی مهمی برای ظهور جنبشهای فکری و سیاسی اسلامی در تاریخ ۱۵ قرنی اسلام بوده است. دکمجیان نمونه های متعددی از جنبشهای رستاخیزی سنی و شیعه را از دوران

بنی امیه تا نیمه دوم قرن بیستم به عنوان حرکت‌های رستاخیزی در جهان اسلام ذکر می‌کند. این حرکت‌های رستاخیزی در شرایطی ظهور می‌کنند که جامعه‌ی اسلامی در یک محیط بحرانی گسترده گرفتار می‌آید که شش بحران فرعی را نیز در درون خود در بر دارد. این بحران‌ها از نظر دکمچیان عبارتند از بحران هویت، بحران مشروعیت، بحران آشوب و فشار، کشمکش طبقاتی، ضعف نظامی و بحران فرهنگ (احمدی، ۱۳۷۷: ۶۲).

با توجه به نظریه دکمچیان، در این مقاله تأثیر بحران هویت بر وقوع جنبش‌های اسلامی مد نظر بوده و مورد تأکید است. به نظر او هر یک از بحران‌های جهان اسلام که جنبه‌ی برون‌زا داشته و فضای گفتمانی و مرزبندی هویتی با غیر را رقم زند، مانند مسئله‌ی فلسطین؛ از جذابیت بیشتری برخوردار خواهد بود. بر این اساس بود که جهان عرب شکست خورده و فروپاشیده بر اساس هویت ناسیونالیستی عربی در قبال صهیونیسم، به سمت اسلام و هویت اسلامی گرایش پیدا کرد. شکل‌گیری و به قدرت رسیدن جنبش‌های اسلامی نظیر حماس در فلسطین و گسترش دیگر جنبش‌های اسلامی در منطقه نشان از رشد اسلام‌گرایی و تقویت هویت اسلامی دارد (دکمچیان، ۱۳۸۳: ۶۳-۶۲).

۲-۲- جهانی شدن و بحران هویت جوامع اسلامی

جهانی شدن با ایجاد دگرگونی در ساختارهای اجتماعی جوامع، نوعی بحران هویت با خود به ارمغان آورده و از این رو در بسیاری از جوامع احساس‌های زایل شدن هویت‌های فرهنگی، قومی، دینی و ملی به وجود آورده است (سجادی، ۱۳۸۱: ۲۲). از این رو جوامع اسلامی نیز خود را دچار بحران و در معرض تهاجم هویتی تلقی نموده و برای رهایی از استحاله‌ی هویت دینی و ملی خود در قبال فرآیند جهانی شدن عکس‌العمل نشان می‌دهند. علاوه بر این، تلقی غرب از اسلام سیاسی نیز حساسیت‌زا و تحریک‌کننده است. غرب آگاهانه شرق و جهان اسلام را بعنوان «دیگر» و رقیب خطرناک خود مطرح می‌کند و از این طریق ضمن هویت بخشی به خود به تهدید هویت دیگران روی می‌آورد. در این راستاست که مسلمانان از جمله کشورهای عربی با توجه به پیشینه شکست از اسرائیل در محیط بحرانی مورد نظر دکمچیان گرفتار شده و با تمسک هر چه بیشتر به هویت اسلامی خود به دنبال رهایی از بحران هویت هستند. به عبارت دیگر هر چند ما در عصر جهانی شدن با ویژگی‌های مذکور هستیم ولی به واسطه‌ی تقویت بیداری اسلامی در جهان اسلام، هویت اسلامی رو به رشد و تقویت است (نصر، ۲۰۰۷: ۱۹).

ب- جنبش‌های اسلامی عامل تقویت هویت اسلامی

همان‌طور که ذکر شد با توجه به سوابق تاریخی امروزه جریان‌های فکری نظیر ناسیونالیستی، سوسیالیستی در کشورهای اسلامی در برابر جریان فکری اسلامی و جنبش‌های اسلامی عقب‌نشینی کرده و به حاشیه رانده شده‌اند. این‌گونه جنبش‌های اسلامی، آموزه‌های اسلام و مبانی آن را پایه و اساس تغییر، حرکت، تحول و راه

حل بنیادین برای رسیدن به اهداف جهان اسلام می دانند. به عنوان مثال پیروزی های حزب الله لبنان بر غاصبان قدرتمند در سال های ۲۰۰۱ و ۲۰۰۶ میلادی نشان داد که اگر اعراب در جنگ های پیشین به جای ناسیونالیسم عرب بر اسلام به عنوان ایدئولوژی مبارزه دست یازیده بودند، نه تنها بخش های دیگر از خاک خود را از دست نمی دادند بلکه عرصه را بر صهیونیست ها تنگ تر می کردند. پیروزی های حزب الله باعث شد که فلسطینیان در روش و تاکتیک مبارزه و در اصل استقامت، امید و نشاط بیشتری پیدا کنند (گنجی ارجنکی، ۱۳۸۸: ۱۷۸).

۱- تمسک به اسلام عامل هویت یابی جوامع اسلامی

جهان آینده جهانی شکل گرفته بر پایه ی هویت هاست، بر همین اساس تمامی کشور های جهان در پی هویت یابی و هویت سازی هستند. جهان اسلام نیز به مثابه ی هویتی واحد و برخوردار از گذشته ی تاریخی، فرهنگی و سیاسی و مشترکات گریز ناپذیر به دنبال بازگشت و تقویت هویت خود مبتنی بر اصول اسلامی است. در واقع بدیهی است که در فضای جهانی شدن، اسلام سیاسی بتواند با فراخوانی به هویت مبتنی بر محوریت اسلام به عنوان دال برتر و کلمه نهایی در برابر هویت های دیگر باشد (بهرز لک، ۱۳۸۵: ۱۶۴) و این امر مورد تاکید صاحب نظران و اندیشمندان اسلامی قرار گیرد. در این زمینه تحرک و حضور گروه های سیاسی مثل اخوان المسلمین در مصر و گروه های همسو با آن در اعتراض به نظام حاکم و سلطه ی غربی و نفوذ رژیم صهیونیستی را می توان برشمرد که در جهت تقویت هویت اسلامی و با تمسک به اسلام به عنوان مکتب نجات بخش بوده است (الشبوکی، ۲۰۱۱: ۲۱۱-۲۱۰).

گفتارها، نوشتارها و سیره عملی امام خمینی(ره) نیز بیانگر این است که ایشان هدفهای روشنی در خصوص جهان اسلام مطرح کرده و پی می گرفتند از جمله، ترویج و احیای نظام اسلام رسول الله(ص) یا به بیان دیگر، اسلام ناب محمدی، تفهیم جامعیت و قابلیت دین اسلام در پاسخگویی به کلیه نیازهای دو جهان مسلمانان و مستضعفان جهان، به قدرت رساندن مسلمانان دین باور در کشورهای اسلامی، احیای مجدد قدرت اسلام، توسعه بدبینی نسبت به نظام های سیاسی غرب بخصوص آمریکا، و منزوی ساختن نهادهای ضد دینی و... امام (ره)، می فرمودند: «ما تا به اسلام برنگردیم، اسلام رسول الله برنگردیم، مشکلاتمان بر جای خودش هست. نه می توانیم قضیه فلسطین را حل کنیم و نه افغانستان را و نه سایر جاها را.... باید تعالیم اسلام را فرا گرفت و همانطوری که اسلام دستور داده است مومنین در همه جا برادر هستند و امر کرده است به اینکه اعتصام به حبل الله کنید و متفرق از هم نشوید» (صحیفه نور، ج ۱۲: ۲۸۲).

امام خمینی(ره) به عالمان و اندیشمندان جهان اسلام توصیه به مقاومت و ایستادگی می کند: «علمای بلاد و کشورهای اسلامی باید راجع به حل مشکلات و معضلات مسلمین و خروج آنان از سیطره قدرت حکومت های

جور با یکدیگر به بحث و مشورت و تبادل نظر و برای حفظ منافع مسلمین سینه‌ها را سپر کنند.» و در جای دیگری می‌گویند: «باید فداکاری کنید در ارجاع مجدد عظمت اسلام که مهمش عظمت معنوی آن است.» (صحیفه امام، ۱۳۸۵، ج ۲: ۳۴۷). یکی از شعارهای اولیه در نهضت امام خمینی (ره) مسئله دفاع از مظلومان بود که مسئله فلسطین و حمایت از فلسطینیان در صدر این هدف قرار داشت، زیرا که انقلاب اسلامی ایران بر باورهای اسلامی مردم استوار و مسئله فلسطین جزئی از این باورها بود (هوشنگ مهدوی، ۱۳۸۶: ۲۹۳-۲۹۲).

هم چنین تحلیلی که مقام معظم رهبری از وضعیت جهان اسلام ارائه می‌کند، گویای درک درست ایشان از اهمیت اسلام در هویت یابی جوامع اسلامی است: «یک نگاه به وضعیت فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی و نظامی کشورهای مسلمان امروز و مشاهده ضعف روحی و مادی آن و مذاقه در نظام‌های سیاسی و وضع دولت‌های اغلب این کشورها که در آن همه چیز حاکی از احساس حقارت و ناتوانی است، روشن می‌سازد که از مهم‌ترین علت‌های این وضع، بیگانگی و بریدگی این کشورها و ملت‌ها از گذشته‌های تاریخی خود و مجد و عظمتی است که از ورای قرن‌ها می‌تواند هر انسان ضعیف و نومید را به حرکت و تلاش امیدوارانه سوق دهد (صحیفه حج، ج ۱: ۶۳).

۲- عدم کارایی سایر مکاتب در هویت بخشی به جوامع اسلامی

غرب پس از فروپاشی امپراطوری عثمانی با اطمینان از اینکه در جهان اسلام قدرت و توان نظامی در برابر غرب را ندارد، به دین زدائی در جوامع اسلامی و ایجاد بحران هویت روی آورد. هدف از این برنامه، تغییر هویت و قطع پیوند امت اسلامی با پیشینه تمدنی و فرهنگی او بود، زیرا پایداری مسلمانان بر اعتقادات و وابستگی‌های دینی و اخلاقی و انسجام هویتی آن همواره تهدیدی بالقوه برای غرب به شمار می‌رفت (اوحدی، ۱۳۸۸: ۳).

جریان‌های فکری و سیاسی بسیاری در پاسخ به اوضاع بحرانی و انحطاط آن دوره شکل گرفتند: گروهی مروج لیبرالیسم بودند، گروهی به سوسیالیسم و جمعی به ناسیونالیسم با شقوق مختلف آن روی آوردند و از منظر روش و ایدئولوژی خود به حل مشکلات جهان اسلام به زعم خود پرداختند. گرچه به ظاهر این ستیز، جنگ بین سنت و مدرنیته خوانده می‌شد و این روشنفکران مدعی بودند که برای رساندن جامعه به قافله تمدن بشری تلاش می‌کنند ولی در حقیقت بسیاری از آنان این حرکت را با توجیه دشمن دنبال می‌کردند و در این پیکار به مثابه ابزار مورد بهره برداری قرار می‌گرفتند.

با این حال ایمان عمیق مردم به اسلام و آموزه‌های جاودانه قرآنی مانع بروز سستی در وابستگی آنان به اسلام گردید، و علی‌رغم تلاش زیاد هیچگاه قادر به تغییر هویت اصیل اسلامی مردم، و علایق آنان به اسلام نشد. در مسأله فلسطین نیز، علیرغم آنکه سران وابسته کشورهای عربی طی دهه‌های گذشته مسأله فلسطین را از اسلامیت جدا نموده و سعی کردند به آن هویت ناسیونالیستی عربی بدهند، ولی امروزه این حرکت‌های اسلامی

هستند که حرف اول را می زنند. همان گونه که شکست در جنگ شش روزه اعراب و اسرائیل در سال ۱۹۶۷ به منزله ی شکست ناسیونالیسم عربی بود (حنفی، ۲۰۱۰: ۹۱). این در حالی است که باید توجه داشت در صورت تمسک به آموزه های اسلامی و پیروی از تعالیم نجات بخش اسلام، نه تنها هویت اسلامی، بلکه هویت عربی جوامع عربی تقویت می شود (حمدان، ۱۹۹۰: ۱۳۶-۱۳۵). در نتیجه ناتوانی گفتمان های ناسیونالیستی و سوسیالیستی در جنبش فلسطین در بسیج مردمی و بیگانه بودن ایدئولوژی های غیر اسلامی با فرهنگ و ایدئولوژی حاکم بر سرزمین فلسطین موجب تقویت گرایشهای دینی متاثر از ایدئولوژی انقلاب اسلامی در مبارزه شده است (غفاری هاشجین، ۱۳۸۹: ۷۱-۷۰).

۳- انقلاب اسلامی عامل هویت یابی جوامع اسلامی

انقلاب اسلامی ایران در تاریخ معاصر نقطه عطفی در احیاء و بازگشت مسلمانان به هویت اسلامی خویش است. هویت اسلامی خود عامل تفوق و پیروزی انقلاب اسلامی بوده است. اما از منظری دیگر پیروزی انقلاب اسلامی در ایران با توجه به ویژگی جهانشمولی آن، موجب احیای هویت اسلامی و بروز جنبش های مختلف در جهان اسلام نیز گشته است. انقلاب اسلامی ایران وابسته به یک جریان جهانی فراگیر است که هدف آن برانگیختن روح اسلامی، بیداری امت و هدایت آن تا مرحله ی رهبری تمدن جهانی است (الغنوشی، ۱۳۷۲: ۶۹). نمودهای چنین تأثیری را می توان در رشد و گسترش حرکت های اسلامی همزمان با پیروزی انقلاب اسلامی ایران مشاهده کرد (روآ، ۱۳۷۸: ۵۶). در واقع پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، موجب آغاز درگیری کنونی میان قدرت های طاغوتی و رژیم های جبار از یک طرف و ملل محروم و آزادیخواه از جهت دیگر شد و به همین دلیل است که این انقلاب الگویی برای هدایت تمامی آزادی خواهان جهان در کشورهای مسلمان نشین و کشورهای در حال رشد بوده و ایران پایگاهی برای آزادی، روشنگری و تبیین رسالت در سطح جهانی است (الغنوشی، ۱۳۷۲: ۷۰).

ظهور بیداری اسلامی و جریان های اسلام گرا در فلسطین، لبنان، ترکیه، مصر، بحرین، لیبی، یمن، سودان، پاکستان، و جنوب شرق آسیا، و دیگر مناطق جهان اسلام همگی به عنوان نموده های بارزی از احیای هویت اسلامی در جهان اسلام و برای رویارویی با سقوط و انحطاط به جهاتی حاکی از بازتاب های انقلاب اسلامی است. مسئله فلسطین به عنوان اساسی ترین مسئله جهان اسلام و حتی خاورمیانه؛ از انقلاب اسلامی ایران الگوگیری کرده و توانسته رژیم صهیونیستی را با چالش جدی مواجه سازد. با توجه به ناکامی جریان های پان عربیسم، ناسیونالیسم، سوسیالیسم و... در باره معضلات جوامع اسلامی از جمله مسئله فلسطین، ایران اسلامی با انقلاب الهی خود الگوی جدیدی را به جهان اسلام در راه حل بحران ها و از جمله مسئله فلسطین ارائه کرد. به نظر اسپوزیتو مهمترین تأثیرگذاری ایران انقلابی بر جهان اسلام در سطح افکار و ایدئولوژی بوده

است (اسپوزیتو، ۱۳۸۲: ۳۳۲-۳۳۱). انقلاب اسلامی ایران تاثیر به سزایی در تقویت جریان های اسلامی در کشورهای عربی و خاورمیانه و فاصله گرفتن آنها از جریان ملی گرایی و قومی عربی داشته است (فهد النفیس، ۱۹۹۵: ۱۰).

به تعبیری بزرگترین نوآوری انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) احیای گفتمان اسلامی و تلاش برای تقویت و انسجام بخشیدن به هویت اسلامی در جهان اسلام و تقویت هویت اسلامی موضوع فلسطین به عنوان اصلی ترین مسئله مسلمانان بوده است. ارتقای سطح معنویت در خاورمیانه به رغم گسترش سلطه ی فرهنگی غرب نشان می دهد التزام عملی به احکام اسلامی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی رشد فراوانی داشته است. شاخص های گرایش های مذهبی نظیر میزان اقامه ی نمازهای پنجگانه، قرائت قرآن، روزه ماه رمضان و مطالعات مذهبی در سال ۱۹۸۴ در مقایسه با سال ۱۹۷۸ رشد چشمگیری داشته است. علاوه بر شاخص های مذکور، رشد مسجد و حجاب نیز چشمگیر است. در بیست سال گذشته تعداد مساجد در نوار غزه از ۲۰۰ باب به ۶۰۰ باب و در کرانه ی باختری از ۴۰۰ باب به ۷۵۰ باب افزایش یافته است. شیخ حامد البیتاوی، خطیب مسجد الاقصی درباره ی گرایش مردم به اسلام در مقایسه با گذشته می گوید: «قبلا در بزرگترین شهر فلسطین یک دختر فلسطینی با حجاب دیده نمی شد، ولی الان هزاران خانم فلسطینی با حجاب حضور دارند. در شهر نابلس فقط ۱۵ مسجد وجود داشت، ولی الان به ۶۵ مسجد افزایش یافته است. در انتخابات دانشجویی سال ۱۹۸۶ در دانشگاه غزه طرفداران حرکت اسلامی ۷۵ درصد آرا را به خود اختصاص دادند (گنجی ارجنکی، ۱۳۸۸: ۱۰۸-۱۰۶).

ج- تأثیر جنبش های اسلامی فلسطین بر احیاء هویت اسلامی

با شروع دوران زوال امپراتوری عثمانی در اواخر قرن نوزدهم و هم زمان با اوج گیری سیاست های ضد یهودی در مناطقی از اروپا، تحرکی از یهودیان پراکنده شکل گرفت که به صهیونیزم معروف شد آنان خواهان ایجاد یک وطن ملی و استقرار تمامی یهودیان در این سرزمین بودند (آن اسمیت، ۱۹۹۹: ۲۰-۴). اسرائیل در طول سال های طولانی گذشته در فعالیت های تبلیغاتی و مواضع سیاسی خود بر این موضوع اصرار می ورزد که اعراب مسئول آغاز درگیری در منطقه و ادامه یافتن آن برای دوره ای طولانی هستند. اسرائیل بر مقوله ی حق تاریخی خود در آنچه که آن را سرزمین موعود و سرزمین تاریخی اسرائیل می نامد تمسک جسته است و در این رابطه بر اساس دو اصل عمل می کند: وعده الهی در مورد تمسک بنی اسرائیل بر این سرزمین و بر پایی حکومت یهودی در دوره داوود و سلیمان. (قاسم، ۱۳۸۸: ۱۲۲). به عبارتی اسرائیل در پی مشروعیت و هویت بخشی به حضور خود در این سرزمین است. به موازات این حرکت جنبش های اسلامی برای مقابله با این تجاوز و حفظ و احیای هویت اسلامی این سرزمین مقدس شکل گرفت.

۱- احیای هویت اسلامی در داخل فلسطین

از اوایل دهه ۱۹۸۰ م به ویژه از اواخر این دهه با ناکامی سایر جریان های سیاسی، شاهد رشد و گسترش اسلام سیاسی در فلسطین هستیم، به شکلی که گروه های اسلامی نقش بسیار زیادی در انتفاضه و سایر حرکت ها در فلسطین داشته اند. این جنبش ها با تکیه بر هویت اسلامی خود، عامل مهمی در جهت مقابله با توطئه ها با هدف پایان دادن به مسئله فلسطین و از بین بردن موجودیت فلسطینیان بوده اند و با تمام صلابت و استواری با اعتقاد به آموزه های اسلامی از حقوق خود دفاع کرده و زیر بار سازش نرفته اند.

۱-۱- تشکیل گروه های مقاومت اسلامی

بیش از یک قرن تلاش های فراوانی برای محو یک هویت مسلم و قطعی تاریخی به نام هویت مردم مسلمان فلسطین و قدس به عنوان قبله ی اول مسلمین صورت گرفته است. در کنار سه فعالیت اول، تلاش های خستگی ناپذیر دیپلماسی برای مشروعیت بخشی هویت جعلی اسرائیل انجام گرفته است. از جمله این تلاش ها در قالب قراردادهای و صلح های تحمیلی بین این دولت جعلی و کشورهای اطراف و مردمان این سرزمین خود را نمایان کرد که نتیجه ی تدریجی آن قبول محو هویت فلسطین بوده است (غفاری فر، ۱۳۸۷: ۱۸۳). به بن بست رسیدن مذاکرات صلح و همچنین ناتوانی دولت خودگردان در احقاق حقوق ملت فلسطین، نقش گروه های مقاومت فلسطینی را پررنگ تر نمود.

مبارزات ملت فلسطین از جمله انتفاضه الاقصی و جنگ ۲۲ روزه بیانگر این نکته بود که مسئله قدس و مقدسات اسلامی نباید مورد معامله ی سیاسی یا تفریط و تحقیر قرار گیرد. زیرا مسئله ی دین و تاریخ و هویت مطرح است و همه جهان اسلام نسبت به آن حساسند و واکنش نشان می دهند (علیخانی، ۱۳۸۰: ۵۳). از جمله گروه های مقاومت در فلسطین جنبش جهاد اسلامی و جنبش حماس است که این جنبش ها در راستای هدف های راهبردی یعنی آزاد سازی همه ی سرزمین های اشغالی و برقراری دولت مستقل فلسطینی اشتراک نظر دارند و در موضع گیری های محوری و مخالفت با روش های مسالمت آمیز حل و فصل مسئله ی فلسطین و تداوم جهاد نیز رویکرد واحدی دارند.

۱-۱-۱- حماس (حرکت مقاومت اسلامی): حماس به عنوان جناح مسلح زیرزمینی جنبش مسلمانان در نوار غزه در آغاز قیام مردم فلسطین (انتفاضه) و در دسامبر ۱۹۸۷ میلادی تأسیس شد. یک جنبش جهادی به معنای تام است که معتقد است این نهضت بهترین شیوه برای آزاد سازی فلسطین از رود تا دریاست. این جنبش ریشه در آحاد مردم فلسطین و امت اسلامی دارد. مسلمانان از طریق این جنبش امیدوار به ایفای نقش عمده ای در سیاست فلسطین در طول یک دوره ی بسیار مهم هستند، بنابراین حماس ایدئولوژی خود را در رقابت با نیروهای سکولار ملی در داخل و مخالفت با ادعاهای صهیونیست ها در خارج تدوین نموده است. حماس خود

و همچنین آموزه های انقلاب اسلامی ایران است. به باور این جنبش فهم تاریخ ما را به این نتیجه می رساند که فلسطین مرکز مقابله تاریخی - مذهبی میان مسلمانان و یهودیان است (ساره، ۱۹۸۹: ۶۱-۶۰).

اصول کلی جنبش: جنبش جهاد اسلامی فلسطین به اسلام به عنوان عقیده و راه و روش و نظام زندگی پایبند است و در تجزیه و تحلیل های خود در مورد ماهیت درگیری های امت اسلامی با دشمنانش از ارشادات و راهنمایی های اسلام و قرآن بهره های فراوانی می برد و آموزه های دینی منبع اساسی سیاست های این جنبش در زمینه جذب و بسیج نیروها و مقابله با دشمن می باشد، فلسطین را از رود تا دریا سرزمین اسلامی و عربی می داند و کوتاهی و چشم پوشی از حتی یک وجب خاک این کشور را حرام شرعی می داند و جایز نمی شمارد و رژیم صهیونیستی را موجودیتی باطل و به رسمیت شناختن آن را به طور کامل حرام شرعی می داند. طبق تحلیل جنبش جهاد اسلامی، هرچند فلسطین در طول سالهای ۱۹۴۸ تا ۱۹۷۸ شاهد جنبش های مبارزاتی بوده است اما به طور کلی و علی رغم قابل احترام بودن این جنبش ها آنها همواره در خطایی استراتژیک به سر برده اند و آن فلسطین منهای اسلام یا اسلام منهای فلسطین بوده است. به عبارت دیگر جهاد اسلامی رویکرد دو دسته جنبش های فلسطینی را رد می کرد: از سویی رویکرد جنبش های مبارز سکولار که اسلام هیچ جایگاهی در نظام فکری و ایدئولوژیک آنها نداشت و از سوی دیگر جنبش های اسلامی که کاملاً مبارزه مسلحانه را از قاموس حرکت سیاسی خود پاک کرده بودند. در آن زمان شقاقی با تأسیس جهاد اسلامی راه سوم تاریخی و مؤثری را در پیش روی فلسطین گشود: «فلسطین جز از طریق اسلام مسلحانه آزاد نمی شود و اسلام احیا نمی شود مگر با آزادی فلسطین». (سید احمد، ۱۳۸۷: ۱۱۳-۱۱۲).

از جمله اهداف جنبش جهاد اسلامی آزادی کامل فلسطین و نابودی موجودیت صهیونیستی و برقراری حکومت اسلامی در سرزمین فلسطین که تضمین کننده تحقق عدالت و آزادی و مساوات و همیاری است؛ جذب مردم فلسطین و آماده سازی آنان برای مبارزه نظامی و سیاسی با استفاده از تمامی امکانات تربیتی و فرهنگی و تشکیلاتی که بتواند فلسطینیان را برای ادای مسولیت جهادی شان آماده سازد و تلاش در جهت بیداری امت اسلامی و تحریک این امت در جهت به عهده گرفتن نقش تاریخی خود در مورد مشارکت در جهاد سرنوشت ساز با رژیم اشغالگر است، این گروه معتقدند که با استناد به دلایل قرآنی، تاریخی و واقع گرایانه، فلسطین دارای ویژگی هایی است که به صورت محور اساسی وحدت و هویت دنیای اسلام درآمده است و همگی متفق اند که باید فلسطین از زیر یوغ اشغالگران آزاد و با اشغالگران صهیونیست مقابله شود و باید به سوی وحدت و قیام فراگیر گام برداشته شود تا مسلمانان انحطاط و سقوطی را که در طی چند قرن از جانب غرب بر آنها تحمیل شده است پاسخگو باشند.

۱-۲- انتفاضه و هویت اسلامی

انتفاضه یا انقلاب سنگ، جنبش نوین ضد صهیونیستی است و در پی نیل به هدفی بزرگ یعنی آزاد سازی فلسطین و احیای هویت این سرزمین است، در واقع انتفاضه در پاسخ به اشغالگران و اعمال سرکوب و طغیان و اقداماتشان در ویرانسازی منازل، مصادره زمین ها، اسکان یهودیان و ساختن شهرک ها، شکنجه مبارزان، نادیده گرفتن حقوق انسانی و سیاسی شکل گرفت (شفاقی، ۱۳۷۱: ۳۴). و افزون بر همه ی این موارد باید به تحقیر فلسطینیان به عنوان شهروندان درجه دوم و تلاش صهیونیست ها برای از بین بردن هویت اسلامی و عربی آنها اشاره نمود. علی رغم تمامی توطئه ها علیه مردم فلسطین و مسلمانان و وجود تفرقه و اختلاف در بین اعراب، انتفاضه های فلسطینی علیه صهیونیست ها با محوریت مقاومت و هویت اسلامی به وقوع پیوست (العباسی، ۱۹۹۱: ۳۱). انتفاضه کبری به عنوان یکی از اشکال مقاومت، نوع مبارزه علیه رژیم اشغالگر قدس را دچار تغییر و تحول کرده و روزنه های امید را برای فلسطینی ها باز کرد (الاعز، ۱۹۹۱: ۱۱۳-۱۱۲).

مهمترین دستاورد انتفاضه توجه دوباره جامعه بین المللی به مسئله فلسطین پس از سالها کم توجهی و بی اعتنائی به آن بوده است. در سطح داخلی نیز ملت فلسطین با این انتفاضه چهره ی اسلامی خویش را نشان داد، به طوری که شهادت و دستگیری و حبس به موضوعی عادی تبدیل شد و معلوم شد که مردم فلسطین حاضر است در راه ملت و هویت خود قربانیان بیشتری را تقدیم نماید (همدانی، ۱۳۸۰: ۳۲۱).

از سوی دیگر انتفاضه ی اول و دوم، دارای پیامد های جالب و قابل تاملی نیز بودند، این که فلسطینی ها دریافتند که باید با اراده قوی روی پای خود بایستند و مستقل از دیگر دولت ها به مبارزه پردازند. پیامد دیگر این است که فلسطینی ها متوجه شدند حتی نمایندگان داخلی شان در تشکیلات خود گردان هم نمی توانند خواسته های آنان را برآورده سازند و در نهایت چاره و راهی ندارند جز قیام مردمی. دیگر پیامد این مبارزه ی مردمی تقویت هر چه بیشتر بعد اسلامی بودن آن است. یعنی فلسطینیان به این نتیجه رسیدند که نمی توانند به هیچ کدام از ایدئولوژی ها و مکاتب مانند ناسیونالیسم و پان عربیسم، سوسیالیسم و ... تمسک جویند و در پرتو آنها حقوق از دست رفته فلسطینی ها را به دست آورند، بلکه به این باور رسیدند که تنها اسلام و تمسک به هویت اسلامی می تواند منجی آنها باشد (حاجی یوسفی، ۱۳۷۹: ۲۴۸). انتفاضه ی دوم احساسات شهروندان عرب به ویژه مسلمانان را برانگیخت و انسجام و وحدت دنیای عرب به ویژه فلسطینیان را به ارمغان آورد و اتحاد و همبستگی بین آنان را تقویت نمود (غفاری هشجین و صادقیان، ۱۳۹۰: ۱۰۷).

ریشه دار بودن انتفاضه ی مردم فلسطین در دو ویژگی نمایان ساخت: اول نارضایتی از نابهنجاری های موجود در زمینه رفاه، درآمد، امنیت و آینده و دوم هویت جوینی قومی، تاریخی، فرهنگی و اسلامی (ذاکریان، ۱۳۸۱: ۲۴۹). طی دهه های آخر قرن بیستم میلادی توجه مردم فلسطین خصوصاً جوانان به شعایر اسلامی و مساجد و نمازهای جمعه و جماعت بیشتر شده است. تعداد مجلات و نشریات اسلامی از قبیل الثورة

الاسلامیه، الحقیقه، طلیعه الاسلامیه، صوت الجماعه الاسلامیه و.. افزایش یافته اند. گرایش بانوان به حجاب اسلامی بیشتر شده و مراکز فساد و فحشا مورد حمله قرار می گیرند. نوع شعارهایی که داده می شود برخاسته از متن اسلام است. به علاوه مبارزات ملت فلسطین و انتفاضه از مساجد به عنوان پایگاه مردمی و سازمانی برای هویت یابی اسلامی شروع شد. انتفاضه الاقصی از مسجد الاقصی و در پی بی حرمتی شارون به مقدسات اسلامی آغاز شد (کهرودی، ۱۳۸۰: ۳۰۳). تأمل در پیامدهای انتفاضه ی مسجد الاقصی تأکیدی است بر اینکه قیام مردمی تأثیری غیرقابل انکار در مسیر آزادسازی سرزمین فلسطین داشته است و به عنوان برگ زرینی در تاریخ آزادسازی فلسطین جلوه گر است. که همگی این موارد نشان دهنده ی ارتباط مبارزات مردم فلسطین در قالب انتفاضه با هویت یابی اسلامی است.

۲- تقویت مقاومت اسلامی در کشور های عربی

به نظر می رسد همه مسائل و دغدغه ها و اولویت های جنبش های اسلامی، چه در حوزه ی مسائل فکری و چه اجتماعی و چه سیاسی ناگزیر از ارتباط دائمی یا کوتاه مدت با مسئله ی محوری جهان اسلام یعنی فلسطین می باشند؛ مسئله ای که به معیار اسلامی بودن و مردمی بودن جنبش های اسلامی تبدیل شده است (سید احمد، ۱۳۸۷: ۱۳۲). مسئله ی فلسطین خطری نیست که قضیه ی فلسطین را به عنوان یک انقلاب در این یا آن سرزمین تهدید کند بلکه مسئله، خطر توسعه طلبی های سیاسی و استعماری اسرائیل برای کل منطقه است (فضل الله، ۱۳۷۸: ۳۳۴). جنبش های اسلامی در فلسطین دارای تأثیرات و پیامدهای مختلفی بر کشورهای خاورمیانه و عربی بوده است. از جمله این تأثیرات وحدت و انسجام به وجود آمده در جهان اسلام و عرب است.

در میان همه فشارها بر مردم فلسطین از قبیل قتل، آوارگی، سوزاندن مزارع؛ سرکوب و یهودی سازی از جنبه های دیگر مصائب برای مسلمانان خارج از فلسطین اهمیت بیشتری داشت. لذا تبدیل مراکز اسلامی به مراکز یهودی یا تخریب آنان به منظور محو هویت اسلامی و فلسطینی از مهمترین عوامل بیداری مسلمانان در این دوره به حساب می آید (گنجی ارجنکی، ۱۳۸۸: ۹۴). مسئله ی فلسطین همیشه از نقاط وحدت دولت ها و ملت های مسلمان بوده است، به عنوان مثال در پی انتفاضه ی قدس تمام کشورهای اسلامی به مخالفت با رژیم صهیونیستی برخاستند و وحدت و یگانگی بین کشورهای اسلامی به وجود آمد (حاجی یوسفی، ۱۳۷۹: ۲۴۷). از جمله پیامدهای منطقه ای تأثیر انتفاضه این است که برای اولین بار در شمال عربستان سعودی تظاهراتی به نفع فلسطینی ها صورت گرفت، یعنی مردم به عنوان جامعه مدنی توانستند از این فرصت استفاده کنند برای ابراز حمایت خود از فلسطین، و این امر به نوبه خود بر روابط دولت های منطقه مثلاً دولت عربستان با ملتش، دولت کویت با ملتش و دولت عمان با جامعه عمان تأثیر گذار بوده است (همان، ۱۳۷۹: ۲۴۹). تغییرات حاصله در

کشورهای عربی طی سال‌های اخیر راجع به امر فلسطین، عاملی مهم و اهرم فشاری است برای تاثیر گذاری بر برنامه‌های سیاسی در کشورهای عربی که نمونه‌های بارز چنین شواهدی را می‌توان در جریان‌های انقلابی کشورهای تونس و در تجمعات میلیونی مردم مصر در التحریر قاهره در حمایت از فلسطینی‌ها مشاهده کرد. مسئله مهم دیگر اینکه انقلاب‌های عربی از این لحاظ نقطه‌عطفی در قضیه فلسطین محسوب می‌شوند که فرصت طرح مجدد این مسئله را در محیط عربی مهیا کردند. امری که نقطه‌عطف آن را می‌توان در حوادث یوم النکبة سال ۲۰۱۱ و سرآزیر شدن آوارگان فلسطینی به سمت مرزهای فلسطین اشغالی از سوریه و لبنان مشاهده کرد. امری که به عنوان حرکتی برای هویت یابی فلسطینیان مطرح می‌شود و اگر در اردن و مصر با ممانعت مأموران امنیتی مواجه نمی‌شد می‌توانست بسیار دامنه‌دارتر از این‌ها باشد (گودرزی، ۱۳۹۰: ۳).

۳- تقویت هویت اسلامی در عرصه‌ی جهانی

نهضت‌ها و جنبش‌ها با فراهم بودن شرایط، قدرت حضور در مسائل بین‌المللی و تأثیرگذاری بر تحولات نظام بین‌الملل را دارا هستند. به طور اخص ربع آخر قرن بیستم در بازیگری نهضت‌ها متعلق به اسلام‌گرایان و مسلمانان است (پاشاپور، ۱۳۸۲: ۲۰۸). طی چندین سال غرب و آمریکا با متوسل شدن به طرح‌ها و سیاست‌هایی نظیر ایجاد اسلام‌هراسی و بحث برخورد تمدن‌ها، صهیونیست‌خواندن مسلمانان و... سعی در نشان دادن چهره‌ای خشن و ضد بشری از اسلام و اسلام‌گرایان و زیر سؤال بردن هویت اصیل اسلامی آنان داشته‌اند. این‌گونه حرکت‌ها ریشه در ترس از اسلام‌گرایان از یک سو و پایمال کردن حقوق مسلم‌انها علی‌الخصوص حق مسلم فلسطین بر سرزمین خودشان از سوی دیگر دارد. اما مبارزات و مقاومت دلیرانه‌ی مسلمانان در قالب جنبش‌های اسلامی و انتفاضه و مبارزات ملت فلسطین مظلومیت و برحق بودن مسلمانان را به نمایش گذاشت و نشان داد که مبارزات آنها رقابتی شرافتی و برای حفظ موجودیت و هویت اسلامی آنهاست. به طوری که امروز حمایت‌های گوناگون در اقصی نقاط جهان از حرکت‌های اسلامی و فلسطینیان دیده می‌شود.

حمایت گسترده مسلمانان در کشورهای مختلف دنیا از حقوق فلسطینی‌ها در ایام جنگ ۲۲ روزه از نمونه‌های بارز تقویت هویت اسلامی است. در ایام جنگ ۲۲ روزه به عنوان نمونه در کشورهای مختلف دنیا برای غزه کمک جمع‌آوری شد و در حمایت از آنها و محکومیت صهیونیست‌ها راهپیمایی‌های گسترده با حضور مسلمانان و غیر مسلمانان بر پا شد. در نروژ ۱۵۰ هزار نفر تظاهرات کردند. شخصیت‌های مختلف بین‌المللی مواضع قاطعانه در حمایت از فلسطینی‌ها اتخاذ کردند (ابو راشد، ۱۳۸۷).

ضربه‌ی شدید به اعتبار و شأن منطقه‌ای و جهانی رژیم صهیونیستی را می‌توان از پیامد‌های جنگ ۲۲ روزه غزه برشمرد. از زمان آغاز جنگ تمام تلاش رژیم صهیونیستی ارائه‌ی دلایل موجه و مشروع بود و بر دفاع

مشروع از خود تأکید می کرد. اما این منطق با شکست مواجه شد. در هیچ مقطع زمانی اینگونه شاهد به اهتزاز درآمدن پرچم فلسطین و آتش زدن پرچم های رژیم صهیونیستی در جهان نبوده ایم. افکار عمومی جهان به زیان رژیم صهیونیستی موضع گرفت و این رژیم تا حدودی حمایت اعراب میانه رو را برای مذاکرات صلح از دست داد و به عنوان رژیمی تحمیلی و زورگو در جهان معرفی شد (سبزیان موسی آبادی و مظفری، ۱۳۸۸: ۵۱). طی مدت ۲۲ روز جنگ در غزه صدها تظاهرات ضد اسرائیلی در سراسر دنیا برگزار شد که همچنان ادامه دارد. چنین همبستگی و حمایت جهانی از یک موضوع، بی سابقه است (محمد صرفی، خبرگزاری فارس، ۱۳۸۷/۱۱/۲۰).

پیروزی مقاومت اسلامی فلسطین در غزه و نتایج جنگ تجاوزگرانه رژیم صهیونیستی به این منطقه باعث شد حرکت دینامیکی در سطح ملت های جهان به وجود آید تا ملت ها برای به دست گرفتن سرنوشت خودشان علیه استعمارگران غربی به حرکت و جنب و جوش درآیند، در حقیقت نقش مقاومت برای حصول پیروزی نهایی در فلسطین و نیز مبارزه با اشغالگران صهیونیست و نیز مقابله با استکبار جهانی برای جلوگیری از سیطره و هیمنه اش بر منطقه بیش از پیش پر رنگ می شود (حماده، ۱۳۸۷: ۱۲).

علاوه بر این موارد روز جهانی قدس و انجام راهپیمایی ها و تظاهرات در نقاط مختلف جهان در تقویت هویت اسلامی ملت فلسطین نیز موثر بوده است. روز قدس که در دوران غربت مسلمانان در فلسطین اشغالی توسط حضرت امام خمینی (ره) بنیان گذاشته شد، رفته رفته به همه جای اسلام راه یافت و خیابان های تهران تا شرق آسیا و غرب آفریقا را درنوردید و ملت مسلمان فلسطین را از هویت ملی گرایانه به هویتی اسلام خواهانه تبدیل کرد و از فردای این هویت، دستاورد مبارزه روزبه روز ملموس تر و امیدآفرین تر شد.

نتیجه گیری

یافته ها در پاسخ به سوالات مطروحه نشان می دهد که هویت اسلامی در عصر معاصر و در فرآیند جهانی شدن همواره در معرض تهاجم و تعرض بیگانگان و در خطر استحاله بوده است. این امر از خودبیگانگی و بحران هویت را برای جوامع اسلامی به دنبال داشته و بروز انحطاط و زوال هویتی، اندیشمندان اسلامی را به فکر چاره جویی برای حل این بحران و بیداری اسلامی انداخته است. بر اساس نظریه دکمجان شکل گیری جنبش های اسلامی گوناگون در کشور های اسلامی نتیجه ی همین بیداری و در پاسخ به این بحران هویت بوده است. در واقع جنبش های رستاخیزی در تاریخ اسلام عکس العمل ها و پاسخ های مسلمانان به بروز بحران ها بوده است. دولت های غربی و آمریکا همواره در پی نابودی فرهنگ و هویت اسلامی بوده و با طرح های مختلف در پی دستیابی به این اهداف بوده اند از جمله سیاست راهبردی آمریکا مبنی بر پی ریزی

خاورمیانه ی جدید، اما آنچه در خاورمیانه امروز در حال شکل گیری است نشان از شکست این طرح و ایجاد خاورمیانه ی اسلامی مبتنی بر آرمان ها و آموزه های اسلامی دارد، و نقش فعال نهضت های اسلامی مانع از تحقق این اهداف گردیده است. در این راستا با توجه به عدم توانایی جریان های سیاسی و فکری دیگر در جهت دفاع از حقوق مردم فلسطین و تجربه ی ناموفق سایر مکاتب و اندیشه ها در هویت بخشی به جوامع، مسلمانان را به این نتیجه رساند که راهی جز بازگشت به اسلام و تمسک به آموزه های آن برای هویت یابی وجود ندارد.

در چنین وضعیتی در عصر جهانی شدن جنبش های مقاومت اسلامی فلسطین برای دفاع از حقوق خود و نمادهای مقدس فلسطینی در قبال اشغالگری با هویت اسلامی شکل گرفتند و مقاومت اسلامی محوری برای تقویت هویت اسلامی فلسطینی ها از یک سو و عاملی برای اتحاد اسلامی و تقویت اعتماد به نفس مسلمانان از سوی دیگر در قالب جنبش های بیداری اسلامی در کشورهای عربی شد. بارزترین نمونه عملکرد جنبش های مقاومت اسلامی فلسطینی نظیر حماس و جهاد اسلامی را می توان در انتفاضه های اول و دوم و همچنین در جنگ ۲۲ روزه غزه مشاهده کرد که به نوبه خود گام استواری در جهت جلب توجه جهانیان به اهمیت مسئله فلسطین و تقویت هویت و بیداری اسلامی بود.

در پایان می توان به راهکارهایی برای تقویت هویت اسلامی به عنوان عنصر وحدت بخش در میان گروههای فلسطینی اشاره نمود:

- باید استفاده از اماکن و مراکز مذهبی نظیر مساجد و موسسات دینی و همچنین انجام مناسک و شعائر مذهبی نظیر نمازهای جمعه و جماعات برای جذب و بسیج طبقات مردم و ایجاد وحدت و همدلی در بین آنها به منظور تقویت هر چه بیشتر هویت اسلامی فلسطینی مورد تاکید و استفاده قرار گیرد.
- با توجه به لزوم تقویت جبهه مقاومت اسلامی و نگه داشتن مسئله فلسطین در کانون توجهات منطقه و جهان در جهت مبارزه علیه صهیونیست ها و حامیان غربی آنها، ایجاد وحدت بین گروههای جهاد اسلامی و حماس از یک طرف و حل و فصل مشکلات و اختلافات حماس با جنبش فتح از طرف دیگر بیش از پیش برای تقویت هویت اسلامی گروههای فلسطینی ضروری است.
- باید با تعرضات صهیونیست ها به مسجدالاقصی و تلاش برای تخریب آن، باید در سطح منطقه و جهان به شکل گسترده و با بهره گیری از روش های متنوع به منظور حفظ و تقویت اولین قبله گاه مسلمین و به عنوان سمبل بارز هویت اسلامی مبارزه شود.

- تمسک به گزینه ی مقاومت به جای مذاکرات سازشکارانه ی بی حاصل، و مقاومت در برابر چشم پوشی از حقوق مسلم فلسطینی ها با تقویت روحیه ایثار و شهادت تقویت شود. در این مسیر از تجارب جنبش های اسلامی موفق در سایر جوامع اسلامی همچون حزب الله لبنان، انقلاب اسلامی ایران بیشتر استفاده شود.
- تکیه بر تعالیم و آموزه های اسلامی در مراکز فرهنگی و آموزشی برای ایجاد وحدت بین گروه های مختلف فلسطینی به جای توجه به مکاتب و ایدئولوژی های دیگر مورد توجه بیشتر قرار گیرد.
- با بهره گیری از امکانات فضای مجازی و تکنولوژی پیشرفته فن آوری و اطلاع رسانی وحدت بین گروه های مختلف تقویت شده و از تجربه های حرکت های اسلامی در کشورهای مصر و تونس در جهت تقویت هویت اسلامی بیشتر استفاده شود.

منابع

الف- فارسی

- آقا بخشی، علی. (۱۳۷۴). *فرهنگ علوم سیاسی*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- ابو راشد، محمد. (۱۳۸۷). *نبرد غزه؛ مقاومت بی سابقه در تاریخ فلسطین*. ترجمه ی اسلام ملکی. *روزنامه رسالت*. ۱۳۹۰/۱۰/۳۰.
- ابو عمرو، زیاد. (۱۳۷۱). *جنبش های اسلامی در فلسطین*. ترجمه ی هادی صبا. تهران: نشر سفیر.
- احمدی، حمید. (۱۳۷۷). *آینده ی جنبش های اسلامی در خاورمیانه*. *فصلنامه مطالعات خاورمیانه*. شماره ۱۴ و ۱۵.
- اسپوزیتو، جان. (۱۳۸۲). *انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن*. ترجمه محسن مدیر شانه چی. تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
- الغنوشی، راشد. (۱۳۷۲). *حرکت امام خمینی و تجدید حیات اسلام*. ترجمه ی سید هادی خسرو شاهی. چاپ اول. تهران: انتشارات اطلاعات.
- اوحدی، علی اصغر. (۱۳۸۸). *چالش های معاصر فراروی جهان اسلام*. *خبرگزاری رسا*. *پایگاه اطلاع رسانی تقریب*. ۱۳۸۸/۰۸/۱۹.
- بعثه ی مقام معظم رهبری در حج. (۱۳۸۷). *صحیفه ی حج*. قم: مؤسسه ی فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان.
- بهروز لک، غلامرضا. (۱۳۸۵). *جهانی شدن و سرانجام نزاع گفتمان ها*. *فصلنامه علوم سیاسی*. شماره ۳۶. صص ۳۷-۶۲.

- _____ (۱۳۸۵). اسلام سیاسی و جهانی شدن. *فصلنامه مطالعات راهبردی*. سال هشتم. شماره اول. شماره مسلسل ۳۱. صص ۱۷۰-۱۴۵.
- بهروز لک، غلامرضا و بابا اکبری، رضا. (۱۳۸۹). فرصت های جهانی شدن برای انسجام اسلامی. *فصلنامه علوم سیاسی*. سال سیزدهم. شماره ۴۹.
- پاشاپور، حمید. (۱۳۸۲). *نهضت های اسلامی، بازیگران جدید نظام بین الملل*. چاپ اول. تهران: مؤسسه ی مطالعات اندیشه سازان نور.
- تاجیک، محمدرضا و درویش، فرهاد. (۱۳۸۳). آرمانهای انقلاب اسلامی در عصر جهانی شدن - چالش ها و واکنش ها. *مجله جامعه شناسی ایران*. دوره پنجم. شماره ۳. صص ۱۷۱-۱۴۰.
- حاجی یوسفی، امیرمحمد. (۱۳۷۹). انتفاضه مسجدالاقصی، دلایل و پیامدها. *مجله علوم سیاسی*. شماره ۱۰. صص ۲۴۴-۲۵۱.
- حمارة، طراد. (۱۳۸۷). دستاورد بزرگ مقاومت در جنگ ۲۲ روزه. *روزنامه کیهان*. ص ۱۲.
- دکمچیان، هریر. (۱۳۸۳). *اسلام در انقلاب، جنبش های اسلامی معاصر در جهان عرب*. ترجمه ی حمید احمدی. چاپ چهارم. تهران: انتشارات کیهان.
- ذاکریان، مهدی. (۱۳۸۱). انتفاضه و جامعه اسرائیل. *فصلنامه مطالعات منطقه ای آمریکاشناسی - اسرائیلی شناسی*. شماره ۱۲.
- روآ، الیویه. (۱۳۷۸). *تجربه ی اسلام سیاسی*. ترجمه محسن مدیر شانه چی و حسین مطیعی امین. تهران: انتشارات الهدی.
- سبزیان موسی آبادی، علیرضا. مظفری، هانیه. (۱۳۸۸). اهداف و پیامدهای جنگ ۲۲ روزه رژیم صهیونیستی علیه غزه. *فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا*. شماره دوم. صص ۲۲-۵۶.
- سجادی، عبدالقیوم. (۱۳۸۱). جهانی شدن و جنبش اسلام گرایی. *مجله دین پژوهان*. شماره ۱۱.
- سلیمانی بشلی، محمدرضا. (۱۳۸۹). جهانی شدن، بحران هویت و تضعیف تربیت دینی. *مجله اسلام و پژوهش های تربیتی*. سال دوم. شماره دوم. صص ۱۲۵-۱۰۹.
- سید احمد، رفعت و الشبوکی، العمرو. (۱۳۸۷). *آینده جنبش های اسلامی پس از ۱۱ سپتامبر*. ترجمه ی میثم شیروانی. چاپ اول. تهران: انتشارات امام صادق (ع).
- شقاقی، فتحی ابراهیم. (۱۳۷۱). *انتفاضه و طرح اسلامی معاصر*. تهران: انتشارات بین المللی.

- شمسآ، علی. (۱۳۸۷). تقابل هویت اسلامی و هویت غربی در مناظره دکتر و پیر. *مجله شاهد یاران*. شماره ۳۵. صص ۱۰۵-۱۰۲.
- صرفی، محمد. (۱۳۸۷). ۲۲ نتیجه جنگ ۲۲ روزه. *خبرگزاری فارس*. ۱۳۸۷/۱۱/۱۰.
- عارف، رضا. (۱۳۸۹). هویت اسلامی ما. *دو فصلنامه تخصصی اسلام پژوهی*. شماره چهارم. صص ۱۱۱-۱۳۸.
- عارفی، محمد اکرم. (۱۳۷۹). جنبش اسلامی پاکستان و چالش های ساختاری راهبردی. *فصلنامه مطالعات خاورمیانه*. شماره ۲۷.
- علیخانی، علی اکبر. (۱۳۸۰). فلسطین، اسرائیل و انتفاضه: نزاع بر سر هویت. *فصلنامه ی مطالعات منطقه ای، اسرائیل شناسی - آمریکا شناسی*. جلد هفتم. صص ۵۶-۲۹.
- غفاری فر، حسن. (۱۳۸۷). سلسله صلح های تحمیلی برای حذف تدریجی هویت فلسطینی ۲۰۰۷-۱۹۸۷. *فصلنامه ی علوم سیاسی*. سال یازدهم. شماره ۴. پیاپی ۴۴.
- غفاری هشجین، زاهد. (۱۳۸۹). «تاثیر انقلاب اسلامی بر مقاومت اسلامی». *دانشگاه تمدن ساز*، ویژه نامه دهه فجر.
- غفاری هشجین، زاهد و صادقین، هاجر. (۱۳۹۰). «نقش و جایگاه مسجدالاقصی در انتفاضه ی مردم فلسطین». *فصلنامه ی رهیافت انقلاب اسلامی*. سال پنجم. شماره ۱۶. پاییز ۱۳۹۰.
- فضل الله، سید محمد حسین. (۱۳۷۸). *کیمیای نظر: تأملاتی در مبانی نظری جنبش های اسلامی*. ترجمه ی محسن عابدی. چاپ اول. تهران: خانه اندیشه ی جوان.
- قاسم، عبدالستار. (۱۳۸۸). *غروب روشنفکران عرب*. ترجمه ی محمد رضا بلوردی و میترا فرهادی. چاپ اول. تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه سازان نور.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ، قدرت، هویت*. ترجمه ی حسن چاوشیان. جلد ۲. تهران: انتشارات طرح نو.
- کرهودی، حسین. (۱۳۸۰). انتفاضه فلسطین، مولود اصول گرایی اسلام معاصر. *فصلنامه علوم سیاسی*. سال چهارم. شماره چهاردهم. صص ۲۹۵-۳۰۶.
- گودرزی، طاهره. (۱۳۹۰). چشم انداز مقاومت در بهار انقلاب انقلاب های عربی. تهران: مؤسسه تحقیقات و پژوهش های سیاسی - علمی ندآ. ۱۳۹۰/۷/۳۰.

ج- عربي

- آن اسميت، بامبلا. (١٩٩٩). *فلسطين و الفلسطينيين*، ترجمه الهام بشارة الخورى، دمشق: دار الحصاد للنشر و التوزيع.
- الاعز، محمد خالد. (١٩٩١). *المقاومة الفلسطينية بين غز و لبنان و الانتفاضة*. بيروت: مركز دراسات الوحدة العربية.
- الشوبكى، عمرو. (٢٠١١). *الحركات الاحتجاجية فى الوطن العربى*. بيروت: مركز دراسات الوحدة العربية.
- العباسى، محمد. (١٩٩١). *ياسر عرفات؛ تاجر الشنطة الفلسطينية*. القاهرة: الزهرء للاعلام العربى.
- فهدالنفيس، عبدالله. (١٩٩٥). *الفكر الحركى للتيارات الاسلاميه*. دولة الكويت: شركة الربيعان للنشر و التوزيع.
- حمدان، جمال. (١٩٩٠). *العالم الاسلامى المعاصر*. القاهرة: عالم الكتب.
- حنفى، سارى. (٢٠١٠). *حالة الاستثناء و المقاومة فى الوطن العربى*. بيروت: مركز دراسات الوحدة العربية.
- ساره، فايز. (١٩٨٩). « الحركة الاسلامية فى فلسطين: وحدة الاديوسوجيا و انقسامات السياسية». *المستقبل العربى*. شماره ١٢٤.
- نصر، ولى. (٢٠٠٧). *صحوة الشيعة*. بيروت: دار الكتاب العربى.

پروپشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی